

علم فقه از وسیعترین و گستردهترین علوم اسلامی است که در آن از احکام الهی و قوانین شریعت بحث می‌شود؛ احکامی فراگیر و مسائل فراوانی که شامل همه شوون زندگی بشر می‌گردد و در جهان امروزی تحت عنوان حقوق سیاسی، حقوق مدنی، حقوق جزایی، حقوق خانواده، حقوق افراد حقیقی و حقوقی و مطرح می‌شود. از این رو آشنایی با علم فقه، آشنایی با شریعت اسلامی و دین مبین اسلام است که چارچوب برنامه‌آیده ال زندگی بشر در آن مشخص شده است و راه سعادت و خوشبختی دنیا و آخرت در پرتو رهنمودهای آن میسر خواهد شد.

تعریف لغوی علم فقه:

علم فقه در لغت به معنی: درک، فهم، دانش، علم، تدبّر و اندیشه است و در آیات قرآنی و احادیث نبوی به دو معنا مورد کاربرد قرار گرفته است:

(الف): فهم مطلق:

۱- «قالوا یا شعیب ما نفقه كثيراً مما تقول» (هود: ۹۱)؛

«ای شعیب! ما بسیاری از چیزهایی را که تو می‌گویی نمی‌فهمیم.»

۲- «أنظر کیف نصرّف الآيات لعلمهم یفقهون» (انعام: ۶۵)؛

«بین چگونه آیات و نشانه‌های خود را بر آنان بیان می‌کنیم، شاید بفهمند.»

۳- «و احلل عقدة من لسانی یفقهوا قولی» (طه: ۲۸ - ۲۷)؛

«گره را از زبانم بگشای تا سخنان مرا بفهمند.»

۴- قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: «الناس معادن، خيارهم فی الجاهلیة خیارهم فی الاسلام اذا

فقهوا»^(۱)؛ «همه مردم همانند معادن (باارزش) هستند، برترین آنان در دوران جاهلیت در اسلام نیز برتراند به شرط آنکه علم فراگیرند.»

(ب): بصیرت و بینش:

۱- «فلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة لیفتقها فی الدین و لینذروا قومهم اذا رجعوا الیهم لعلمهم

یحذرون» (توبه: ۱۲۲)؛ «از هر گروهی، دسته‌ای در فهم دین آگاهی پیدا کنند و هنگام بازگشت به سوی قوم خویش، آنان را انداز نمایند.»

۲- قال النبی صلی الله علیه وسلم: «من یرد الله به خیراً یفقه فی الدین»^(۲)؛

پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرمودند: «هر کس که خداوند نسبت به او اراده

خیر کند او را در دین بینش و آگاهی می‌دهد.»

۳- «اللهم فقه فی الدین»^(۳)؛

پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم برای حضرت عبدالله بن عباس دعا فرمودند:

«بارالها! وی را در فهم دین، آگاهی و بصیرت ده.»

لغت دانان عرب درباره معنی «فقه» می‌گویند: «فقه در لغت به معنی علم، فهم،

درک و تیزهوشی می‌آید؛ اما با گذشت زمان عربها به خاطر شرف و برتری علم فقه

بر سایر علوم فقط این واژه را بر علم فقه اطلاق کردند.»^(۴)

تعریف اصطلاحی علم فقه:

در ابتدای مراحل تدوین علم فقه، این علم بر تمام مسائل و احکام اسلامی که از

عبدالعزیز نعمانی

می بخشد تا انسان در پرتو رهنمودهای الهی زندگی منظم و متکاملی داشته باشد.

ضرورت فقه:

بدیهی است که درک و فهم انسان به تنهایی رهگشای مشکلات و نیازهای متفاوت زندگی و تشخیص دقیق راه از بیراهه نیست؛ به همین منظور خداوند متعال همواره برای هدایت انسانها شریعت و کتاب نازل کرده و پیامبرانش را به سوی آنان مبعوث کرده تا رابطه مخلوق را با خالق هستی به طور صحیح برقرار نمایند و اعتقاد، گفتار و رفتار آنان را آن گونه که در شأن یک انسان برگزیده، به عنون جانشین خدا بر روی زمین است، به نحو احسن شکل دهند.

شرایع و آیین هایی که قبل از اسلام و امروزه نیز مطرح اند، فاقد قانون جامع الهی برای زندگی بشر هستند. لذا پاسخ گوی نیازهای مختلف بشر در هر عصر و زمانی نیستند. این شرایع و آیین ها را می توان در سه دسته طبقه بندی کرد:

۱- مکاتب و نظامهای مدنی و بشری محض که از دیدگاه عقل فردی و یا فلسفه خاصی تدوین شده اند؛

۲- مذاهب فکری و فلسفی که فاقد زیربنا و ریشه ای الهی و یا کتابی آسمانی بوده اند و از منابع فکری بشر سرچشمه گرفته اند؛

۳- ادیان گذشته الهی که مورد تحریف و تغییر قرار گرفته اند و آرای فردی و شخصی در آنها نفوذ یافته است.^(۹)

از این رو نیاز مبرم بود تا قوانین عام برای نظم اجتماعی کامل و گسترده که بر پایه های دینی، اعتقادی و اخلاقی استوار باشد، تدوین گردد، تا نیازهای انسان را در شئون مختلف زندگی در برگیرد و حقوق فردی و اجتماعی هر فرد را محترم بشناسد، برای تحقق همه این اهداف خداوند عز و جل شریعت اسلام را برگزید: «اليوم أكملت لكم دينكم و اتممت عليكم نعمتي و رضيت لكم الاسلام ديناً» (مائده: ۳)؛ «امروز دین شما را کامل کردم، و نعمت خود را بر شما اتمام نمودم و اسلام را به عنوان آئین (جاویدان) برای شما پسندیدم.»

نصوص قرآن و سنت استنباط می گردید، اطلاق می شد و مسائل مربوط به اعتقاد، اخلاق و تزکیه، عبادات، معاملات و داد و ستدها و همه مسائل جزئی زندگی را شامل می شد. امام ابوحنیفه رحمه الله که از نخستین بنیانگذاران فقه اسلامی است در تعریف فقه می فرماید: «الفقه معرفة النفس ما لها و ما عليها»^(۵) «فقه عبارت است از شناخت آنچه به سود و زیان انسان است».

این تعریف کلیه امور اعتقادی، عبادی، اخلاقی، معامله ای و معاشرتی را که به سعادت دنیا و آخرت انسان بستگی دارد شامل می شد. تدریجاً علوم پایه اسلامی تدوین یافت به گونه ای که «علم کلام» درباره مسائل اعتقادی، «علم تفسیر» درباره قرآن، «علم حدیث» درباره نقل و صحت و سقم احادیث پیامبر اسلام صلی الله علیه و سلم، «علم تصوف» درباره اخلاق و تزکیه، و «علم فقه» درباره عبادات و معاملات بحث می کردند.

جرجی زیدان در کتاب تاریخ تمدن اسلام در این باره می نویسد: «در آغاز اسلام، فقه و قرائت قرآن و تفسیر قرآن و حدیث یک علم محسوب می شد، سپس مطابق قانون تکامل، هر کدام از این علوم مستقل گشت بخصوص فقه که استقلال کاملی پیدا کرد و علمای آن علم به فقها معروف شدند»^(۶).

با تکامل و استقلال علم فقه، تعاریفات جدیدی از آن ارائه گردید که دایره فعالیت های آن را دقیقاً مشخص می کرد. امام محمدبن ادریس شافعی رحمه الله در تعریف علم فقه می فرماید:

«العلم بالأحكام الشرعية العملية المكتسب من أدلتها التفصيلية»^(۷) «آگاهی به احکام شرعی عملی که از دلایل تفصیلی استنباط می شوند».

علامه ابن خلدون در تعریف فقه می گوید:

«فقه شناسایی احکام خدای تعالی درباره افعال کسانی است که مکلف می باشند بدینسان که دانسته شود کدام فعل آنان واجب یا حرام و کدام مستحب، مکروه و یا مباح است»^(۸).

با عنایت به تعاریفات فوق، فقه موارد عملی و احکام شریعت اسلامی را در بر می گیرد و نظام زندگی را با قوانین مشخص و فراگیر سامان

✓ مسلمانان
احکام خود را از
قرآن و حدیث
استخراج
کردند و در
جمع آوری و
حفظ آن
کوشش بسیار
نمودند بقسمی
که پس از دو
سه قرن
شریعت
اسلامی نضج
کامل یافت و
فقه و قوانین آن
از بالاترین و
برترین
شریعت های
جهان محسوب
می شد، بطور
جامعی تدوین
یافت.

داده است و تصریح کرده است که پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم هیچگاه از روی هوی و هوس چیزی نگفته بلکه احادیث ایشان از وحی الهی منشأ دارند و لازم الاتباع هستند:

«و ما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يُوحى» (نجم: ۴-۳)؛ «از روی هوی و هوس سخن نمی گوید، آن جز وحی نیست که از سوی خداوند الهام می گیرد».

«قل أطيعوا الله و الرسول» (آل عمران: ۳۲)؛ «بگو فرمان خدا و پیامبرش را اطاعت کنید».

از این رو بسیاری از مسائل جزئی و مربوط به نحوه عبادت، معامله، معاشرت، اخلاق و غیره در احادیث رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بیان شده اند. تا آنجا که روزی فردی یهودی متعجبانه از یکی از صحابه پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم می پرسد: ما شنیده ایم که پیامبرتان حتی آداب استنجاء را نیز به شما آموخته است؟! صحابی پیامبر با افتخار پاسخ می دهد: آری! پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم فرموده است: «هنگام قضای حاجت رو به قبله نشینیم، با دست راست استنجاء نکنیم و از سرگین حیوانات و استخوان آنها برای استنجاء استفاده نکنیم»^(۱).

۳- اجماع:

منظور از «اجماع» آشنایی با آن دسته از مسائل و احکامی است که پس از وفات پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم، در زمان صحابه کرام و پس از آن در طول تاریخ اسلام مورد اتفاق نظر علما و فقهای امت اسلامی قرار گرفته و جامعه اسلامی نیز آنها را پذیرفته است. درباره برخی مسائل احکام و رهنمودهای متفاوت و گاه متعددی وجود دارد که احتمال می رود آرای فردی و نظرات شخصی درباره آنها دخیل باشد از این رو اجماع نظر و اتفاق رأی قاطبه علما و فقها در آن موارد قابل عمل است.

۴- قیاس:

بدون تردید همه مسائل و احکام در نصوص قرآن و احادیث نبوی به صراحت نیامده است و با گذشت زمان و نیازهای هر عصر بر حجم مسائل افزوده شده است. به همین منظور «قیاس» به عنوان یک اصل مهم پذیرفته شد تا در پرتو نصوص شریعت

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم آخرین پیامبر الهی و پیامش کامل و جاودانه است و تا قیام رستاخیز خداوند متعال از آن صیانت خواهد نمود. دین اسلام دینی است برای تمامی دورانها و نسلها و به دوره معین و زمانی خاص محدود نمی شود. لذا شریعت اسلام به نیازها و ضرورتهای زندگی متحول بشر پرداخته و در پرتو آیات قرآنی و رهنمودهای پیامبران الهی برای رهایی انسان از سردرگمی و گمراهی و دست یابی به زندگی ایده آل و سعادت دنیا و آخرت برنامه و راهکار ارائه کرده است.

منابع فقه اسلامی:

مهمترین منابع فقه اسلامی که احکام و مسائل از آنها استنباط و استخراج می گردد عبارتند از:

۱- قرآن کریم:

صدها آیه در قرآن درباره انواع مسائل فردی، خانوادگی، اجتماعی، عبادات، جهاد و غیره آمده است. قرآن مهمترین و اصیل ترین منبع فقه اسلامی به شمار می آید. در آیات قرآنی برخی از مسائل به اختصار و برخی دیگر به تفصیل بیان شده اند، اما در مجموع قواعد و اصولی در قرآن وجود دارد که مسائل و احکام بسیاری از آنها استنباط می گردد.

«و نزلنا علیک الكتاب تییناً لکل شی و هدی و رحمة و نبی للمسلمین» (نحل: ۸۹)؛ «ما قرآن را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز است و مایه هدایت، رحمت و بشارت برای مسلمانان است».

آیات قرآنی تدریجاً و همگام با سیر حوادث و مسائل نازل شده است و بیان احکام الهی در آن اکثراً به صورت کلی و اجمالی است، لذا برای آگاهی دقیق از حقایق و درک مسائل آن باید به سنت نبوی که مفسر و مبین و شارح آن است مراجعه نمود.

۲- سنت نبوی:

دومین منبع تشریحی فقه اسلامی، سنت پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم است که شامل گفتار، کردار و تأیید و تقریر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم می باشد. خداوند در آیات متعددی به پیروی و اطاعت از رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دستور

✓ آیات
قرآنی تدریجاً
و همگام با
سیر حوادث و
مسائل نازل
شده است و
بیان احکام
الهی در آن
اکثراً به
صورت کلی و
اجمالی است،
لذا برای
آگاهی دقیق
از حقایق و
درک مسائل
آن باید به
سنت نبوی که
مفسر و مبین
و شارح آن
است مراجعه
نمود.

احکام عبادات

ارکان مهم دین اسلام بر عبادات استوار است که شاخص ترین آنها عبارتند از: نماز، روزه، زکات و حج. آیات متعددی در قرآن کریم در رابطه با تأکید بر ادای عبادات وجود دارد، اما چگونگی ادای آنها در قرآن به صورت خلاصه و مجمل آمده است. در احادیث نبوی نیز مسائل و چگونگی انجام عبادات به گونه‌ای پراکنده بیان شده است؛ که کار پژوهش و آشنایی با همه مسائل در پرتو آنها کاری مشکل و طاقت فرسا است، اما فقهای امت اسلامی با استفاده از منابع فقه اسلامی و کوشش خستگی ناپذیر در این راستا، همه مسائل و احکام را به صورت مرتب و با بیان تفصیلات لازم تدوین کرده‌اند؛ فرایض را از واجبات و سنن مؤکده را از مستحبات باز شناخته و برای هر نوع عبادتی ابواب و فصل‌های خاصی اختصاص داده و جزئیات مسائل آن را تشریح کرده‌اند. به طور نمونه درباره زکات مباحث متعدد و مبسوطی در فقه اسلامی وجود دارد از جمله: تعریف زکات؛ فرضیت زکات؛ زمان ادای زکات؛ مقدار ادای زکات؛ ادای زکات از پول نقد، طلا و نقره؛ ادای زکات از معادن و گنجینه‌ها، ادای زکات کالاهای تجارتي، ادای زکات انواع حیوانات اهلی، مقدار زکات از محصولات دیمی یا آبیاری شده؛ زکات از محصولات کارخانه‌ها و کارگاههای تولیدی و...^(۱۱)

حقوق اجتماعی

دین مبین اسلام برای تعالی و تکامل انسان و تشکیل جامعه‌ای نمونه در چارچوب اهداف اسلامی، عوامل متعددی را مورد توجه قرار داده است که از مهمترین آنها می‌توان به اصول ارزشمند روحی و اخلاقی، رعایت حقوق دیگران، رعایت آداب اسلامی و اجتماعی اشاره کرد. در فقه اسلامی نیز احکام و مسائلی در این خصوص تدوین شده است. به عنوان مثال در خصوص رعایت حقوق اجتماعی در فقه اسلامی مبحثی تحت عنوان «حق شفعه» است که در آن از رعایت یکی از این حقوق بحث می‌شود. در این مبحث آمده است که اگر کسی منزلی داشته باشد

برای مسائل و قضایای جدید راهکار شرعی ارائه شود و با تدبیر در آیات قرآنی و احادیث نبوی احکام مسائل جدید مورد استنباط قرار گیرد. لذا فقهای اسلامی با قیاس صحیح همواره به اجتهاد پرداخته‌اند و این اصل راهگشای بسیاری از مسائل و قضایای جدید بوده است.

اجتهاد در فقه اسلامی:

با توسعه قلمرو اسلامی، مسلمانان از مرزهای شبه جزیره پافراتر نهادند و با تمدن و حیات اجتماعی و اقتصادی اقوام و ملل مختلف رویاروی، و با مسائل بی سابقه‌ای مواجه شدند که احکام جدیدی می‌طلبید. لذا مجتهدان و فقهای اسلامی و در رأس آنان امامان بزرگواری همانند امام ابوحنیفه، امام مالک، امام شافعی و امام احمد بن حنبل رحمهم الله به تدوین و تخریج احکام و راهکارهای شرعی آن مسائل پرداختند و فقه اسلامی همگام با تطور و تغییر زمان، پویایی و بالندگی خود را حفظ کرد.

برخی به این شایعه دامن زده‌اند که دروازه اجتهاد در مذهب اهل سنت مسدود است اما حقیقت بر خلاف این ادعاست؛ نگاهی گذرا به کتابهای فقهی اهل سنت و گستردگی بیان احکام و مسائل قدیم و جدید در آنها این ادعا را کاملاً رد می‌نماید. فقهای اسلامی در هر عصر و زمانی نسبت به مسائل جدید به بحث و نظر پرداخته‌اند و امروزه نیز مجمع‌های فقهی مختلفی در جهان اسلام از جمله «مجمع جهانی فقه اسلامی» که مقر آن در جده است وجود دارد که به طور مستمر پیرامون مسائل جدید بحث و تبادل نظر می‌کنند و به ارائه احکام فقهی و راهکارهای شرعی می‌پردازند.^(۱۲)

ویژگیهای فقه اسلامی:

فقه اسلامی از صدر اسلام تا به حال سیر تکاملی داشته است و همواره در حال رشد و گسترش بوده است. در طول تاریخ اسلام حکومت‌های اسلامی و حتی غیر اسلامی از قوانین و احکام فقه اسلامی بهره جسته و در قضایا و مسائل عدیده حکومتداری، جزایی و اصول قانون اساسی از آن استفاده کرده‌اند. از این رهگذر در اینجا به برخی از ویژگیهای مهم فقه اسلامی اشاره می‌شود.

برخی به این شایعه دامن زده‌اند که دروازه اجتهاد در مذهب اهل سنت مسدود است اما حقیقت بر خلاف این ادعاست.

همچون معاملات ربوی، و از قمار، احتکار و بخل باز داشته شده است. جزئیات احکام و مسائل اقتصادی و مالی و انواع معاملات قدیم و جدید در فقه اسلامی مورد بحث جدی قرار گرفته است.

شکی نیست که در عصر حاضر، در حوزه امور مالی و اقتصادی بنگاه‌ها و سیستم‌های جدیدی به وجود آمده است که در زمانهای گذشته سابقه نداشته است؛ شرکتهای جدیدی که به عناوین مختلف تأسیس شده‌اند از قبیل: شرکت سهامی، تضامنی، شرکتهای مختلف بیمه، انواع بانکها و خدمات مختلف و متنوع بانکی، فروش اوراق بهادار، معاملات اینترنتی و؛ خوشبختانه در فقه معاصر اسلامی به انواع این معاملات و امور مالی و اقتصادی پرداخته شده و در چارچوب اصول آن راهکارهای صحیح و شرعی ارائه شده است.

احکام مربوط به مدیریت حکومتی

قوانین و احکام حکومت اسلامی بخش قابل توجهی را در فقه به خود اختصاص داده است. ضرورت پایه‌گذاری حکومت اسلامی بر اساس دستورات الهی و فراگیر شدن عدالت، رفاه، آسایش، آزادی‌های فردی و رعایت حقوق شهروندان مسلمان و غیرمسلمان و غیره در فقه اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

امام ابن حزم می‌فرماید: «اهل سنت و جماعت، مرجئه، شیعه و خوراج اتفاق نظر دارند که امام و پیشوایی وجود داشته باشد تا امت اسلامی از آن امام عادل پیروی کنند، و وظیفه امام (حاکم) نیز آن است تا احکام الهی را مطابق با شریعتی که پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم آورده اجرا نماید».^(۱۶)

در حکومت اسلامی احکام و قوانین خاصی وضع شده که تفاوت آن را با حکومت‌های بزرگ مادی و مکاتب فلسفی نمایان می‌سازد. در حکومت اسلامی منافع دینی و دنیوی هر دو مدنظر قرار گرفته‌اند و برای هر یک از دولت، ملت و قلمرو اسلامی قوانین جداگانه‌ای تدوین شده است.

شاخصهای حکومت اسلامی، گسترش اندیشه اسلامی و عملی نمودن احکام اسلامی است. وظایف حکومت اسلامی، تأمین عدالت اجتماعی، رفاه و

و بدون اطلاع و رضایت همسایگان نزدیکش آن را به شخص دیگری بفروشد، همسایگان حق شفعه دارند؛ یعنی در صورتی که هر یک از همسایگان نزدیک به فروش این منزل به شخص دیگری اعتراض بکند و خودش متقاضی خرید باشد، فقه اسلامی این حق را به او می‌دهد و منزل را از خریدار اول پس گرفته و به او می‌دهد. اما اگر همسایه‌های همجوار اعتراضی نداشته باشند و از حق خویش صرف نظر کنند معامله فروشنده با خریدار اول برقرار خواهد ماند. «حق شفعه» در فقه اسلامی به عنوان یک حق اجتماعی قلمداد شده و به قدری مهم است که در همه کتابهای فقه به طور مفصل به مسائل آن پرداخته شده است.^(۱۳)

احکام و مسائل مربوط به خانواده

مباحث گسترده‌ای پیرامون مسائل خانواده در فقه اسلامی مطرح شده است و حقوق هر یک از افراد خانواده از تولد تا وفات مورد بحث قرار گرفته است؛ از آن جمله:

الف: مسائل ازدواج و زناشویی: حقوق زن و شوهر، حق مهریه، تهیه نفقه و مسکن برای زن، احکام رضاعت نوزاد، عقیقه، احکام طلاق، خلع، ایلاء، لعان، ظهار و غیره.

ب: احکام وصیت و وقف: انواع وصیت، ارکان وصیت، شروط وصیت، انواع وقف، شرایط واقف، شرایط موقوف.

ج: احکام ارث: ارکان ارث، اسباب ارث، شرایط ارث، موانع ارث، حقوق مربوط به ترکه میت، پرداخت دیون، تنفیذ وصیتهای میت و.

که تحت هر یک از مباحث فوق صدها مسئله جزئی وجود دارد که فقها به تجزیه و تحلیل آنها پرداخته‌اند.^(۱۴)

احکام معاملات و امور مالی و اقتصادی

در شریعت اسلامی به نیازهای مادی انسانها و چگونگی تأمین آنها توجه ویژه شده است. در بسیاری از آیات و احادیث احکام متعلق به معاملات و کسب و تجارت صحیح و جایز، ذکر شده است. طولانی‌ترین آیه قرآن درباره نحوه معامله صحیح و شرایط آن نازل شده است.^(۱۵) در قرآن و احادیث به طور صریح از معاملات زیانباری

✓ **ضرورت پایه‌گذاری حکومت اسلامی بر اساس دستورات الهی و فراگیر شدن عدالت، رفاه، آسایش، آزادی‌های فردی و رعایت حقوق شهروندان مسلمان و غیرمسلمان و غیره در فقه اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.**

آسایش عمومی، تحقق اهداف شرعی در راستای حفظ دین، جان، مال، عقل و نسل انسانی، آبادانی و عمران، صیانت از آداب و شعایر اسلامی، تربیت ارتش اسلامی، حمایت از حقوق اقلیتها، دفاع از قلمرو اسلامی، همکاری در راستای حفظ صلح جهانی، تقویت دعوت اسلامی و اجرای احکام الهی و مبارزه با اسلام ستیزی است.

همه افراد بشر دارای کرامت انسانی هستند و هیچ گونه تفاوتی میان انسانها بر اساس نژاد، زبان، سرزمین و جنسیت وجود ندارد. همه انسانها آزاد آفریده شده اند و هیچ کس حق بردگی آنان را ندارد. هر انسانی با هر ایده و گرایش بر جان، مال، و آبرویش حق امنیت کامل دارد. توسل به زور در تحمیل دین در اسلام مشروعیت ندارد. آزادی اندیشه حق هر انسان است مشروط بر آنکه در چارچوب رعایت قوانین شرعی و آداب و اخلاق انسانی باشد. و هر فردی از ملت باید در حد توان خویش با حکومت اسلامی همکاری نماید.^(۱۷)

قوانین قضایی و اجرای احکام الهی

اجرای احکام الهی و حدود شرعی در راستای ایجاد جامعه سالم و اسلامی کاملاً ضروری است تا بی بند و باری و ارتکاب جرم و جنایت به حداقل ممکن برسد. از این رو به منظور پاکسازی جامعه اسلامی از ابزارها و زمینه های بزهکاری، تنبیهات مؤثر و مجازات های بازدارنده ای تعیین شده است تا فرد خطاکار به تناسب جرم خویش مجازات و تنبیه شود. تدوین قوانین فراگیر و گسترده قضایی و تعیین مجازات و حد برای جرمهای متفاوت در فقه اسلامی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. از دیدگاه فقها حدود و قوانین قضایی حق خداوند هستند که به منظور صیانت از جان، مال، آبرو، عقل و نسل انسانها و جوامع بشری به مرحله اجرا گذاشته می شوند.^(۱۸) بارزترین مواردی که در شریعت اسلام حد الهی به آنها تعلق می گیرد عبارتند از: ۱- حد قصاص، ۲- حد سرقت، ۳- حد زنا، ۴- حد شرب خمر، ۵- حد کذب (تهمت)، ۶- حد ارتداد از دین. در مواردی که نص صریحی درباره آنها وجود ندارد بنابر رأی قاضی و حاکم شرع تعزیر و تنبیه

تعیین می شود.

موارد فوق بخشی از مسائل و احکام مطرح در فقه اسلامی است که فهرست وار مورد اشاره قرار گرفت، برای آشنایی بیشتر باید به کتابهای مدون فقهی مراجعه نمود.

پی نوشت:

- ۱- بخاری، الجامع الصحیح، ج ۴، ص: ۴۷۰، شماره روایت: ۳۳۸۳، دارالکتب العلمیه ۱۴۱۲ هـ. ق.
- ۲- همان مرجع، ج ۱، ص: ۳۱، شماره روایت: ۷۱.
- ۳- همان مرجع، ج ۱، ص: ۵۶، شماره روایت: ۱۴۳.
- ۴- ابن منظور، لسان العرب، ج ۴، ص: ۱۱۲۰، دارالجیل، ۱۴۰۸ هـ و زبیدی، سید محمد مرتضی، تاج العروس، ج ۹، ص: ۴۰۲، داراحیاء التراث العربی.
- ۵- تفتازانی، سعدالدین، مسعود بن عمر، التلویح علی التوضیح، ج ۱، ص: ۱۶، دارالکتب العلمیه ۱۴۱۶ هـ. ق.
- ۶- ر. ک، جرجی زیدان، تاریخ تمدن اسلام، ص: ۴۷۲-۴۷۳، ترجمه، علی جواهر کلام - مؤسسه انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۷۹ هـ. (جرجی زیدان (۱۸۶۱-۱۹۱۴م)، لبنانی الاصل و از نویسندگان برجسته مسیحی عرب است که به سبک نویسندگان و مستشرقین اروپایی به تحقیق و پژوهش پیرامون مطالب علمی و تاریخی اسلامی پرداخته است؛ بخشی از آثار وی به صورت رمان منتشر شده است. از آثار مهم وی «تاریخ تمدن اسلامی» (تاریخ تمدن اسلام)، «تاریخ آداب اللغة العربیه»، «تاریخ الماسونیه العام» (تاریخ فراماسونها) و «تراجم مشاهیر الشرق» را باید نام برد. لازم به ذکر است که کتاب «تاریخ تمدن اسلامی» جرجی زیدان، توسط پژوهشگر برجسته مسلمان علامه شبلی نعمانی با عنوان «الانتقاد علی التمدن الاسلامی» مورد نقد دقیق علمی قرار گرفته است).
- ۷- ابوزرعه، احمد، الغیث الهامع شرح جمع الجوامع، ج ۱، ص: ۱۳، الفاروق الحدیثیه ۱۴۲۳ هـ، جرجانی، علی بن محمد، التعریفات، ص: ۲۴۶، دارالنفائس ۱۴۲۴ هـ.
- ۸- ابن خلدون، عبدالرحمن، مقدمه ابن خلدون، ج ۲، ص: ۹۰۶، مترجم محمد پروین گنابادی، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی ۱۳۷۹ ش.
- ۹- قرضاوی، یوسف، ویژگیهای کلی اسلام، ص: ۶۵، ترجمه: جلیل بهرامی نیا، نشر احسان ۱۳۷۹ - ش.
- ۱۰- نیشابوری، مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، ص: ۱۴۷، شماره روایت: ۴۹۴، دارالفکر للطباعه والنشر والتوزیع، ۱۴۲۱ هـ.
- ۱۱- ر. ک، زحیلی، وهبه، الفقه الاسلامی و أدلته، (۵۰۷۶/۷) دارالفکر المعاصر ۱۴۱۸ هـ.
- ۱۲- ر. ک، زحیلی، وهبه، الفقه الاسلامی و أدلته، ج ۳، ص: ۱۷۸۸، دارالفکر المعاصر، ۱۴۱۸ هـ/۱۹۹۷ م.
- ۱۳- ر. ک، السیواسی، کمال الدین بن همام، شرح فتح القدیر ج ۱۰، صص: ۴۳۴-۳۷۵، دارالکتب العلمیه ۱۴۱۵.
- ۱۴- ر. ک، زحیلی، الفقه الاسلامی و أدلته، ج ۹ و ۱۰، دارالفکر المعاصر ۱۴۱۸ هـ/۱۹۹۷ م.
- ۱۵- سوره بقره، آیه ۲۸۲.
- ۱۶- ابن حزم، ابو محمد، علی بن احمد، الفصل فی الملل و الأهواء و النحل، ج ۳، ص: ۵، داراحیاء التراث العربی ۱۴۲۲ هـ.
- ۱۷- زحیلی، وهبه، الفقه الاسلامی و أدلته، ج ۸، ص: ۶۳۶۰، دارالفکر المعاصر ۱۴۱۸ هـ.
- ۱۸- کاسانی، علاء الدین، ابوبکر بن مسعود، بدائع الصنائع (۳۳۷) دارالکتب العلمیه ۱۴۰۶ هـ.

از دیدگاه
فقها حدود و
قوانین قضایی
حق خداوند
هستند که به
منظور صیانت
از جان، مال،
آبرو، عقل و
نسل انسانها و
جوامع بشری
به مرحله اجرا
گذاشته
می شوند.